

УДК: 130.1:[316.324.7:37]

DOI: 10.31548/hspedagog2020.02.014

**ДИНАМІКА ЗМІСТУ ОСВІТИ В ДИСКУРСІ
ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

ЗІНКЕВИЧ В. І., кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри менеджменту та підприємництва
доцент кафедри економіки та менеджменту

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

E-mail: Zinkevych1971@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1004-1685

Анотація: у статті аналізується місце і роль зміни парадигми знань у саморозгортанні індустріальної цивілізації відповідно до життєвого циклу системи індустріальної освіти; зміст освіти визначає, як виявляється, усі інші параметри навчально – виховного процесу, оскільки він є продуктом, з одного боку – розвитку фундаментальної науки, а з другого – визначає стан науково – технічного прогресу на основі якого відбувається революційна зміна засобів виробництва, що тягне за собою зміну так званих технологічних укладів і ставить проблему відповідності робочої сили функціоналу засобів виробництва; на основі цих змін світова і регіональна спільнота стало піднімається по осі еволюційного розвитку соціального світу, залишаючи після себе на полицях планетарного архіву артефакти культури тієї чи іншої історичної доби; доводиться, що для аналізу динаміки зміни знань треба використати дві методологічні умови: застосувати цивілізаційний підхід і парадигму життєвого циклу соціальних систем, оскільки дане явище у просторі і часі має довготривалий вимір; підкреслюється, що знання є базовим і системо утворюючим елементом саморозгортання цивілізації і тому його можна використовувати (за М. Фуко) як методологічний критерій для оцінки якості життєустрою цивілізації; виокремлюється зміст змісту освіти на кожному етапі життєдіяльності індустріальної цивілізації: на етапі її зародження привалювало природниче знання; на етапі зростання – технічне знання, що відповідало суті самої цивілізації; на етапі зрілості – наукове знання перетворилося на ідеологеми соціального розвитку, що привело до появи технократизму і «загнало» планетарну спільноту у глухий кут; на етапі занепаду – технологічне знання призвело до того, що були втрачені орієнтири мейнстріму соціального розвитку і почалась катастрофічна руйнація соціального організму планети, що тягне за собою зміну виду цивілізаційного розвитку; вихід вбачається у підйомі планетарної спільноти у простір інформаційної цивілізації якому відповідає перехід освіти до оволодіння методологічним знанням.

Ключові слова: індустріальна освіта, життєвий цикл, зародження, зростання, зрілість, занепад, криза, знання.

Актуальність дослідження. Сучасна криза в освіті гостро поставила питання про теоретичне опанування даним явищем у просторі індустріальної цивілізації, оскільки паростки знань інформаційної доби ще тільки визрівають у надрах планетарного соціального організму. Перебуваючи у між цивілізаційному просторі, нам треба знати як себе

вести на етапі породження нової цивілізації. Це цілком реальна проблема, оскільки станом на першу чверть XXI ст. ми фактично не маємо навіть уяви про зміст інформаційної освіти і як можна сприяти переходу до нового виду життєустрою планетарної спільноти. Підтримка процесу глобалізації – це достатньо поверхневий процес, що веде до кількісних змін у нашому житті. Інша справа

інформатизація, що усе більше і більше втягує нас у глибини фундаменталізації майбутнього життя планети.

Причина такого стану криється у відставанні розвитку фундаментальної науки від розвитку суспільства. Справа в тому, що людина і суспільство або теоретичною мовою суб'єктивований і об'єктивований чинники, у структурі планетарного цілого почергово відіграють провідну роль у його саморозгортанні. На етапі індустріальної цивілізації ведучим чинником була людина, а на етапі інформаційної – таку роль взяло на себе суспільство. На етапі інтелектуальної цивілізації її знову почне відігравати людина.

Зміст освіти визначає усі інші параметри не тільки навчально - виховного процесу, а й планетарного розвитку світової спільноти, оскільки він є продуктом, з одного боку – розвитку фундаментальної науки, а з другого – визначає стан науково-технічного прогресу, на основі якого відбувається революційна зміна засобів виробництва, що тягне за собою зміну так званих технологічних укладів і гостро ставить проблему відповідності робочої сили функціоналу нових засобів виробництва. На основі цих змін світова і регіональна спільнота стало піднімається по осі еволюційного розвитку соціального світу, залишаючи після себе на полицях планетарного архіву артефакти культури, історичної доби, що минає. Не випадково у Рекомендації Rec (2001)15 Комітету Міністрів Ради Європи з питань викладання історії в Європі у XXI столітті зазначається, що «основні виклики завтрашнього дня на європейському континенті назрівають в галузі освіти і культури» [7]. Зрозуміло, що освітній процес у цьому контексті розглядається не просто як розвиток сукупності методичних і дидактичних принципів, котрими керуються педагоги і батьки, а, насамперед, як осмислення й примноження того нового змісту освіти і суспільного досвіду, що навчає людей уникати помилок та

ефективно жити й творити в сьогоденні, або, вдаючись до компетентнісного принципу ЮНЕСКО, «навчає жити разом» [7].

Мета даної статті полягає у відтворенні динаміки зміни змісту освіти у залежності від етапу життєвого циклу системи індустріальної освіти.

Методологія роботи. Реалізувати таку мету можливо тільки за двох умов методологічного порядку, а саме: по-перше, це можна зробити тільки на основі цивілізаційного підходу до вивчення змін в освіті індустріальної цивілізації, а по-друге, для цього треба застосувати парадигму життєвого циклу соціальних систем, що розмежує саморозгортання явища освіти на конкретні етапи зародження, зростання, зрілого функціонування і занепаду.

Перша умова вимагає від нас виділити у якості предмету дослідження індустріальну освіту, як відносно самостійне явище, на основі якого планетарна спільнота вибудовувала каркас свого життєустрою на протязі майже п'яти століть. Друга умова вимагає конкретизувати у часі світовий культурно - історичний процес з тим, щоб можна було виділити етапи і вже у їх просторі аналізувати зміну змісту освіти.

Результати дослідження. Наше дослідження ґрунтується на тому, що періодизація культурно – історичного процесу у просторі індустріальної цивілізації має такий вигляд: зародження – XVI (1543) – кінець XVII ст.; зростання – кінець XVII ст. – кінець XIX ст.; зрілість – кінець XIX (1895) – 70-ті роки XX ст.; занепад - 70-і роки XX ст. – середина XXI ст. При цьому став очевидним той факт, що система освіти як соціальне явище підкоряється різним механізмам, що забезпечують її буття у часі й просторі: на етапі зародження діють закономірності самоорганізації і саморегуляції соціальних структур; зростання – гомеорезу; зрілості – гомеостазу; занепаду – гомеоклазу.

Зміст освіти та його динаміка мають методологічне значення. Оригінальну класифікацію життєвого циклу на основі розвитку знань подає, на нашу думку, М. Фуко у праці «Слова и вещи» (1977), що присвячена нарису історії європейської культури від Відродження до середини ХХ ст. [5]. Він пише: «Еволюція культури постає як послідовна зміна парадигми знання. Їх Фуко називає епістеми. Епістема по-грецьки – знання, пізнання. У Фуко це система уявлень про те, що і як потрібно і можна пізнавати. Це рушійна сила культури, якщо не саме її істота. Починає він з Відродження. Хоча мається на увазі і фундамент цієї епохи – Середньовіччя. Фуко вважає, що цей час визначає епістема подібності або подоби. Вся система середньовічного і ренесансного знання була заснована на принципі подібності. Це означає, що людина шукає в світі подібності і подібності між речами. Світ влаштований не абияк. Якщо віддалені один від одного речі в чомусь виявляють подібності, то значить, вони тісно або таємним чином пов'язані, і це мета пізнання і одночасно істина. Це добре проявляється на прикладі медичного знання Середньовіччя. Якщо травичка жовтого кольору, нею можна лікувати жовтяницю. Якщо квітка орхідеї за формою нагадує яйце, то її квітками можна лікувати венеричні хвороби. Якщо є легенда, що пелікан годує дитинчат кров'ю, значить тут прямий зв'язок з Христом і його викупної жертвою на хресті. Богословські теми також пронизані ідеєю подібності з метою формування образів, для ілюстрації філософських і богословських тем. Коли Леонардо да Вінчі винаходить літальні апарати, він виходить з принципу подібності – з структурної подібності між істотами, які літають, і тими апаратами, які він винаходить. А вивчення законів, які дозволяють літаючим істотам долати силу тяжіння, використовуючи повітря, саме по собі як би другорядне. У всьому людина прагне побачити принцип загального

взаємозв'язку, великого ланцюга буття, в якому все зчеплене. Цього принципу і прагненню підпорядкована думка Середньовіччя і Відродження.

В епоху Просвітництва приходять епістеми відмінності. Тепер ця епоха «культу розуму» проповідує розум як можливість відрізнити одне від іншого, розкласти на елементи, аналізувати – виділяти якісь компоненти і намагатися встановити відносини між ними, класифікувати. Сам принцип Енциклопедії свідчить про це. Знання про все, представлене у вигляді каталогу. Цей принцип зберігся до сих пір. Енциклопедія як каталог всіх речей – образ епістеми відмінностей.

У ХІХ столітті, ближче до його кінця, стверджується епоха третьої епістеми – вона існує до нашого часу: епістеми систем і організацій. Значить, були розрізнення, реєстри – після них тепер потрібно повернутися до ідеї цілого і навчитися всім цим різноманіттям знання якось керувати, тому виникає епістеми систем і організацій: епоха філософії систем в німецькому ідеалізмі, еволюційна теорія Дарвіна – системні зв'язки між видами та типи взаємодії. Людина починає бачити світ як систему взаємодій. До сих пір це багато що визначає в науці. До сих пір ми ще до кінця не вийшли з цієї конфігурації думки. Фуко, вже застав століття наростання інформаційних технологій, і передбачає, що людство перебуває на порозі нової, четвертої епістеми. Свідками її формування, можливо, є ми. Що може прийти на зміну епістеми систем і організацій? Прикладом якої є будь – яке наукове знання зараз. Окремо взята наука існує, щоб зі спостережень будувати системи. Будь то система Менделєєва або системи в економіці чи політології. У століття інформації може встановитися щось на зразок епістеми контролю. Людина спочатку все уподібнювала – потім поділяла – потім збрала в систему – що тепер з цим робити? Людина тепер хоче

контролювати світ, себе та інших. Епістема контролю проявляється в тому, що над усіма уявленнями про системи та організації панує можливість доступу до інформації. Влада дає доступ до інформації та можливість маніпулювати нею, а через неї маніпулювати людьми»[6].

Тепер ми можемо перейти до аналізу зміни змісту освіти на основі парадигми життєвого циклу соціальних систем. На етапі зародження зміст освіти визначали елементарні курси, що по-

чали практикувались ще на етапі аграрної цивілізації. А згодом від нього відбрунькувалася група абстрактно – математичних наук (математика, механіка земних тіл і астрономія – механіка небесних тіл). У XVII ст. в самостійні науки складаються фізика і хімія. Нові самостійні галузі науки значно розширюють зміст освіти Нового часу, тягнуть за собою появу нових навчальних предметів, що наочно представлено у Таблиці 1 [2, с. 152].

Таблиця 1.

Змістовний зсув у структурі знань на початку Нового часу (за Г. П. Клімовою)

до XIV ст.	Епоха Відродження	XVII ст. – XVIII ст.
граматика	граматика	граматика
	література	література
	історія	історія
риторика	риторика	риторика
діалектика	діалектика	логіка
		етика
арифметика	арифметика	арифметика
		алгебра
геометрія	геометрія	геометрія
		тригонометрія
	географія	географія
		ботаніка
		зоологія
астрономія	астрономія	астрономія
	механіка	механіка
		фізика
		хімія
музика	музика	музика

Практично, відбувся спонтанний зсув і глибока диференціація знання, що потрапляло протягом Нового часу в поле зору освіти. На перший план вийшло природознавство, а в ньому викристалізувалось технічне знання, оскільки воно обслуговувало галузь створення механічних пристроїв, машин, а згодом і систем машин. Таким чином, завдяки такому зсуву в структурі наукових знань відбулось значне прискорення акселерації системи індивідуальної освіти до потреб техногенної цивілізації. На етапі зростання системи індустріальної освіти почалось ускладнення навчальних курсів. Так, наприклад, зміст освіти почав ускладнюватись, зважаючи на відокремлення від загальної

науки окремих її напрямів, у кінці XVIII ст. з'явилися – біологія і геологія, а в XIX в. – антропологія. У ході промислової революції виникають прикладні та технічні науки. Сьогодні три складові визначають специфіку навчання дорослих людей. Це – андрагогіка, самокероване навчання та трансформативне навчання. На етапі зрілості система індустріальної освіти «набрала» повний зміст і стало рухалась у фарватері розвитку класичної науки. Наукове знання було предметом викладання в системі освіти індустріальної доби. Наука перетворилась на ідеологію, що була покладена в основу функціонування системи управління соціальним розвитком. Так суспільство отримало вірус технократизму,

що «загнав» світову спільноту у глухий кут соціального розвитку. Це стало очевидним фактом уже на середину ХХ ст. З того часу фактично почався застій у фундаментальній науці, оскільки нічого нового вона не могла запропонувати світовій спільноті. Оволодіння технологіями польотів у космос – чи не останнє її надбання. При цьому у повній мірі розцвів милітаризм, а гонка озброєнь майже почала виходити з під контролю людини.

У цей же час педагогічна наука настільки визріла у формі «дидактики», що започаткувала окреме використання методології педагогіки і методики навчання і виховання [3, с. 400]. При цьому заговорили про методологію педагогічної науки. Це принципово новий момент у змісті освіти, оскільки методологія спочатку спрямовується на викладачів, а згодом вона має перейти на тих, хто навчається. Тому нагадаємо, що «Методологія педагогіки – наука про методи, яка орієнтована на внутрішні механізми, логіку розвитку і організації педагогічного процесу. Методологія ґрунтується на наукових ідеях, які визначають зміст всієї педагогічної діяльності, способи особистого та професійного самовизначення суб'єктів педагогічної науки в постійно мінливій соціо – культурній ситуації» [1]. Вона спирається, на думку вчителів і викладачів, на «системний, особистісний, культурологічний, діяльнісний, етнопедагогічний, полісуб'єктний,

антропологічний підходи» [4]. При цьому автори чомусь не посилаються на релігійний, класовий підхід, стадіальний, формаційний, цивілізаційний, глобалістичний та інші підходи до явища. Але сам факт звернення думки до методології педагогіки свідчить про теоретичну зрілість науки педагогіки.

На етапі занепаду системи індустріальної освіти, філософія освіти почали «відкривати» усе нові і нові напрями освітньої підготовки. Етап знаменується появою таких моментів, як мультикультурна, міжкультурна, мультимодальна, лімінальна (на межі, на переході), глокальна, транскультурна освіта, або освіта у контексті «іконічного перевороту» і т. ін. Окремо почали культивуватись види освітянської діяльності, наприклад, трансформативне, перформативне, міметичне навчання, гра як спосіб навчання та ін.

Водночас, якщо викласти в одну лінію зміну змісту освіти індустріальної доби, то виявиться, що її розвиток визначався ускладненням навчальних дисциплін. Освітянська галузь настільки ускладнилась, що постає питання про її спрощення. Це принципово може відбутись тільки завдяки переходу цієї діяльності на інший організаційний рівень, що несе в собі інформаційна цивілізація. Динаміку трансформації змісту індустріальної освіти подано в наступній таблиці (Див.: Таблиця 2.).

Таблиця 2.

Динаміка трансформації змісту освіти в горизонті індустріальної доби

ЕТАП/ ЧИННИК	ЗАРОДЖЕННЯ	ЗРОСТАННЯ	ЗРІЛІСТЬ	ЗАНЕПАД
Часовий ви- мір (роки)	XVI ст. – XVII ст.	кінець XVII ст. – кінець XIX ст.	кінець XIX ст. – 70 роки XX ст.	70 роки XX ст. – початок XXI ст.
Зміст системи освіти	природничі знання	технічне знання експериментальне	наукове знання	технологічне знання

Таким чином, фундаментальна наука, дійсно, обумовлювала зміст освіти протягом усього періоду існування індустріальної цивілізації. Причому накопичення значного обсягу наукового знання напряду впливало на

збагачення змісту індустріальної освіти. І по мірі того, як наука опановувала знання про природний світ, техніку і науку, а потім технологічне знання, ускладнювався зміст навчальних курсів у системі професійної освіти.

Розвиток філософського знання привів у цей час до формування філософії освіти, що на етапі занепаду соціальної системи індустріальної освіти почала відігравати роль теорії освіти. Така роль філософії освіти для нас залишається проблемною, оскільки філософія сама по собі є світоглядним явищем, яке має право на зондаж і відмову від хибних гіпотез, у той час як теоретична наука має формулювати сталі продукти інтелектуальної праці, що виходять на об'єктивні закони і закономірності як сукупність законів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. По-перше, фундаментальна наука, що складає підставу явища освіти, за цей час від вихідного стану стихійності пройшла три етапи саморозгортання, що в науковій літературі відомі як три хвили науково-технічної революції. Завдяки напрацюванням науки змінювався зміст освіти на кожному з етапів її життєвого циклу. По-друге, ми переконалися наскільки напруженим був шлях саморозгортання змісту індустріальної освіти щаблями саморозгортання її системності, який на кожному етапі постійно ускладнювався і набував сталості, що обумовлювалася визріванням соціального організму планети в наступному порядку: природниче – технічне – наукове – технологічне знання. По-третє, у ході зміни змісту освіти синхронно визрівала педагогіка як специфічна галузь знань про шляхи внесення наукових знань у свідомість людини і тому вона пройшла достатньо довгий шлях невизнання і засудження в ненауковості від стихійної через класичну, а потім концептуальну та гібридну форму педагогіки.

Оскільки нині ми увійшли у міжцивілізаційний простір, то постає питання про який вид знання має турбуватися світова спільнота на наступному етапі свого планетарного розвитку. При цьому на початок XXI ст. залишається невирішеною проблемою створення загальної теорії освіти, в якій знайшли б

собі відповідне місце: 1) філософія освіти; 2) методологія освіти; 3) теорія навчання, або дидактика; 4) теорія виховання; 5) самоосвіта; 6) технологія (методика) освітньої діяльності.

Наша робоча гіпотеза полягає у тому, що інформаційна доба на перший план в освіті висуне методологічне знання і системний метод оволодіння ним, оскільки фактологічна парадигма використання знань сьогодні вже себе майже повністю вичерпала. Має змінитись й організаційний принцип організації освіти. Скоріше над усе так званий принцип конвеєру має поступитися принципу індивідуалізації. Чи буде так, покаже найближчий час.

References

1. Informatsiia vziata z сайtu birzhi Avtor 24: URL: https://spravochnick.ru/pedagogika/metody_issledovaniya_v_pedagogike/metodologiya_pedagogiki/.
2. Klymova N. P. *Obrazovanye v kontekste tsyvylyzatsyonnoho razvytyia : monohrafyia*. Kharkov: Yzdatel FL-P – Vapniarchuk N. N., 2007. S. 152.
3. Kraevskiy V. V. *Metodohyia pedahohyky: novyy etap: ucheb. posobye dlia stud. vyssh. ucheb. zavedenyi / V.V.Kraevskiy, E. V. Berezhnova*. – M.: yzdatelskiy tsentr «Akademyia», 2006, 400 s.
4. *Metodohyiapedahohyky*. URL: http://spravochnick.ru/pedagogika/metody_issledovaniya_v_pedagogike/metodologiya_pedagogiki/.
5. Myshel Fuko. *Slova y veshchy. Arkheolohyia humanytarnykh nauk. Perevodna russkiy yazyk: V. P. Vyzghyn, N. S. Avtonomova*. – M., «Prohress», 1977. // *Elektronnaiapublikatsiya: Tsentr humanytarnykh tekhnolohyi*. 20.06.2012. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/5169>.
6. *Poriadok dyskursu Myshelia Fuko: kto upravliaet znanyiamy, upravliaet vsem // Zaholovok z ekranu/ Rezhym dostupu:*

<https://monocler.ru/poryadok-diskursa-fuko/>.

7. Rekomendatsiya Rec (2001) 15 Komyteta Mynystrov Hosudarstvam-chlenam po voprosam prepodavanyia

ystoryy v Evrope v 21 veke. URL: tandis.odihr.pl/..,/hre..
./CoE %20Rec %202001 %2015 %20RUS.pdf.

DYNAMICS OF EDUCATIONAL CONTENT IN THE LIFE CYCLE DISCOURSE OF INDUSTRIAL CIVILIZATION Zinkevych V. I.

Abstract: *the article analyzes the place and role of changing the knowledge paradigm in the self-deployment of industrial civilization in accordance with the life cycle of the industrial education system; the content of education determines, as it turns out, all other parameters of the teaching and educational process, because it is a product of the development of fundamental science on the one hand, and on the other – determines the state of scientific and technological process on the basis of which there is a revolutionary change in the means of production, which entails a change in the so-called technological structures and poses the problem of compliance of the workforce functional means of production; on the basis of these changes, the global and regional communities have steadily risen along the axis of the evolutionary development of the social world, leaving behind artifacts of culture of one or another historical age on the shelves of the planetary archive; it is argued that two methodological conditions must be used to analyze the dynamics of knowledge change: to apply the civilizational approach and the paradigm of the life cycle of social systems, since this phenomenon has a long-lasting dimension in space and time; it is emphasized that knowledge is the basic and system-forming element of self-deployment of civilization and therefore it can be used (according to Foucault) as a methodological criterion for assessing the quality of life of civilization; the meaning of educational content at each stage of industrial civilization life is distinguished: natural knowledge prevailed at the stage of its origin; at the stage of growth – technical knowledge that corresponded to the essence of civilization itself; at the stage of maturity – scientific knowledge turned into ideologues of social development, which led to the emergence of technocratism and "drove" the planetary community into a dead end; at the stage of decline – technological knowledge led to the loss of mainstream guide of social development and began the catastrophic destruction of the social organism of the planet, which entails a change in the type of civilizational development; the solution is seen in the rise of the planetary community into the space of informational civilization, the transition of education to mastering methodological knowledge corresponds to it.*

Key words: *industrial education, life cycle, origin, growth, maturity, decline, crisis, knowledge.*